

Les *Razos de trobar* de Ramon Vidal: una gramàtica per al cant

Anton Maria Espadaler

Universitat de Barcelona

aespadaler@ub.edu

<http://orcid.org/0000-0002-3416-4738>

Received 06/03/2015; accepted 26/05/2015

DOI 10.7203/MCLM.2.6405

ABSTRACT

The *Razos de trobar* are revisited in this paper, with a recapitulation of the learned opinions on this text's subject, and a new evaluation of it as a grammar handbook for troubadours. Characteristics are set down which differentiate this work from others like Uc Faidit's *Donatz proensals* and Jofre de Foixà's *Regles de trobar*. Attention is also given to the possible reasons for this text's popularity, and on the way, Ovidian sources are retraced for the famous final lines (37-39) of Arnaut Daniel's "Ab gai so cundet et leri": "Ieu sui Arnautz qu'amas l'aura...".

KEYWORDS

Medieval Occitan grammar; troubadour grammar; troubadour poetic theory; medieval Occitan literature; medieval Catalan literature; Ramon Vidal de Besalú; Raimon Vidal de Bezaudun; *Razos de trobar*; Arnaut Daniel; "Ab gai so cundet e leri"; Ovidian sources; Ovid; Dante Alighieri; *De vulgari eloquentia*.

RESUM

Revisitació de les *Razos de trobar*, amb recapitulació de les opinions erudites sobre el text i nova avaluació com a obra gramatical per a trobadors. S'apunten les característiques que diferencien aquesta obra d'altres com el *Donatz proensals* d'Uc Faidit, les *Regles de trobar* de Jofre de Foixà i diversos d'altres. S'atén als possibles motius de la popularitat d'aquell text, i en el camí es recorden fonts ovidianes per als famosos versos finals (37-39) d'"Ab gai so cundet e leri" d'Arnaut Daniel: "Ieu sui Arnautz qu'amas l'aura...".

PARAULES CLAU

Gramàtica occitana medieval; gramàtica trobadoresca; teoria poètica trobadoresca; literatura occitana medieval; literatura catalana medieval; Ramon Vidal de Besalú; Raimon Vidal de Bezaudun; *Razos de trobar*; Arnaut Daniel; "Ab gai so cundet e leri"; fonts ovidianes; Ovidi; Dante Alighieri; *De vulgari eloquentia*.

Magnificat Cultura i Literatura Medieval 2, 2015, 149-158.

<http://ojs.uv.es/index.php/MCLM>

ISSN 2386-8295

Anton Maria Espadaler, 2015, “Les Razos de trobar de Ramon Vidal. Una gramàtica per al cant”,
Magnificat Cultura i Literatura Medievals 2, 149-158.

No són clars ni el temps ni les circumstàncies de composició de les *Razos de trobar* o *Regles d'En Ramon Vidal*. El seu darrer editor, J. H. Marshall, les situa entre 1190 i 1213 (1972, lxx). Giuseppe Tavani, considerant els exemples extrets de poemes de trobadors amb què il·lustra les seves observacions gramaticals, comprova que la majoria d'aquests poetes pertanyen a la seva generació, la qual cosa l'emmena als anys “attorno al 1200 [...] al più tardi al primo decennio del XIII secolo, a conferma –se fosse necessario– che l'attività di Raimon non dovrebbe aver oltrepassato la soglia del 1213-1214” (Tavani 1995, 364 i n. 6). El fet que no esmenti ni una sola vegada Raimon de Miraval, tan recordat a les obres narratives, “would suggest that the *Razos* was written earlier than *Abrils* and *So fo*” (Marshall 1972, lxix). Paul Meyer, per la seva banda, va considerar que les *Razos* van ser escrites “selon toute apparence, pour les beaux esprits de la cour de Pierre d'Aragon” (1873, 348). La realitat és que no hi ha cap dada objectiva que ho avaluï, això; i a més, en cap moment de l'obra narrativa es dona entenent cap mena de relació, tot i els elogis i les afinitats que s'hi endevinen, amb la cort reial. Sí que en va existir, en canvi, amb la cort de Mataplana, però res no indica que aquesta obra en particular s'hi hagi de vincular (Marshall fins i tot hi posa pegues), per bé que sembla lògic que un text d'aquesta mena tingui com a destinataris preferents els membres d'una cort, els quals podien ser instruïts en les llargues jornades d'hivern per un trobador que alhora era mestre de gramàtica. Sense que això sigui descartable, ans al contrari, les afirmacions inicials de les *Razos* asseguren que la seva redacció respon a una decisió personal, fruit d'una llarga reflexió sobre la tradició literària i sobre la matèria primera amb què es basteix, que és la llengua. En no ser el resultat d'un encàrrec ni evidenciar vincles específics amb algun cercle, es diferencia de l'altra gran gramàtica de l'occità, el *Donatz proensals* d'Uc Faidit (Uc de Sant Cire), escrit cap a 1240, a petició de dos gentilhomes italians, Jacopo di Mora i Corraduccio da Sterletto, i de les *Regles de trobar* de Jofre de Foixà, redactades, cap al 1290, a petició de Jaume II d'Aragó, quan era rei de Sicília. En qualsevol cas, de les paraules de Ramon Vidal es dedueix que la seva intenció no era –o no era només– la d'ensenyar a un públic immediat, format en exclusiva per catalans, com tantes vegades s'ha repetit, sinó la de fer conèixer la normativa de la llengua occitana tant a “cels que no la sabon” com a “cels que la sabon drecha”. La qual cosa significa, segons Swiggers, que “le texte n'était pas spécifiquement destiné à l'aristocratie des cours catalanes. Raimon Vidal s'adresse à un large public (virtuel), celui des amateurs de la poésie troubadoresque” (2006, 860 n. 7).

L'èxit de les *Razos*, atestat per una tradició manuscrita no pas curta (vuit manuscrits), i pel que Marshall anomena la “Vidal tradition” –*Doctrina d'acort* de Terramagnino da Pisa, les *Regles* de Jofre de Foixà, la *Doctrina de compoundre dictats*, considerada per Marshall com el suplement del mateix Foixà a les seves *Regles*, el *Mirall de trobar* de Berenguer d'Anoia– permeten de pensar-ho. Tanmateix, la dinàmica de cort que Vidal té al cap, i el fet que tots els exemples que posa de collita pròpia impliquen un protagonista cavalleresc (Poe 1984, 78), duen a creure que el seu públic ideal i més immediat és el format per cortesos. I no pas gaires. L'auscultació de la poesia va unida tot sovint a la festa i a la cort, on les conductes són d'allò més divers, com s'explica a la menuda a *Abrils issia*.

Ramon Vidal és conscient que els qui volen fixar-se de debò en allò que se’ls canta no són multitud: solament “una partida”, els *happy few* dotats de subtileza.

Compondre una gramàtica d’una llengua vulgar, i fer-ho, a més, en una llengua vulgar, era en els ambients universitaris una possibilitat només teòrica i intel·lectualment poc atractiva (Laugesen 1963, 85). És lluny d’aquests nuclis, i en ambients en què les noves llengües demanaven ser conegudes per raons d’ordre pràctic, que es redacten per primera vegada tractats com les *Razos*, que és la primera gramàtica d’una llengua romànica. El motiu pràctic no serà, com en el cas del *Donait françois*, que es produeix molt més tard, cap al 1400, per tal que els anglonormands es puguin “entreduyr en la droit language du Paris et de país la d’entour, laquelle language en Engleterre on appelle douce France” (Swiggers 1988, 261), i usar-la com a llengua administrativa i cortesa (Swiggers 1997, 113), sinó que el determinarà la necessitat, pròpia sobretot –però no només; de fet no s’adreça a ningú en concret– d’un grup social, d’accedir amb les màximes garanties a la llengua amb què es transmet la ideologia cortesa, que és la que fan servir els trobadors.

Certament, la llengua que ensenya Vidal ve garantida per una tradició literària, però el seu abast no és solament literari. Coneixent les normes hom entendreà millor el que els trobadors han escrit i executen els joglars, i aquesta intenció és tan primordial que el més probable és que Vidal pensi en un públic que no tingui gaire interès a aprendre les estructures lingüístiques de l’occità (Swiggers 1992, 141), i que aquesta sigui la causa última per la qual les *Razos* acabin sent decebedores des d’un punt de vista estrictament gramatical. Però resulta difícil creure que aquest objectiu preferent s’aturi de manera fèrria en la literatura. Els models gramaticals llatins l’empenyien a cercar l’empara de l’autoritat dels *auctores*, tot i que no ha de passar per alt que els *auctores* són usats sobretot per evitar de cometre els seus errors; però, així i tot, cal reconèixer que un exemple com *aquel trai lo caval de l’estable* no sembla destinat a aconseguir els llorers del Parnàs.

Vidal posa tot l’èmfasi en la intel·lecció dels textos i en el que això suposa a l’hora de valorar-los. Vidal pensa en l’actitud dels cortesos (i la descriu críticament) que per desconeixement de la llengua no reaccionen de manera deguda davant l’execució d’una composició. I considera, cosa natural en un moment expansiu –i no només en un sentit territorial– que en la manca de preparació de les audiències, que afavoreix impostures per totes bandes –i de tota mena, començant per la gramàtica–, resideix el problema més greu per a una tradició que només pot subsistir si s’aproxima al màxim a la solidesa de la llengua llatina. L’accés a la llengua –que s’imposa així sobre l’acompanyament musical– és el que permet efectuar allò que per a Vidal és consubstancial al comportament de l’auditori: l’acceptació o el rebuig immediat de l’obra escoltada i entesa. El que guia les *Razos* és, doncs, el que cal identificar amb el principi fonamental de la crítica literària: la resposta entenimentada d’un públic preparat i actiu que accepta el seu paper fins al punt de no témer les incomoditats del blasme. És en aquest aspecte que Ramon Vidal es manifesta com “un crítico en el sentido moderno de la palabra”, com deia Milà (1966, 298 n. 4) i repetirà Limentani (1977, 60).

Com sigui, el més decisiu és el fet que Ramon Vidal escriu perquè per damunt de tot té la plena consciència que la llengua que vol ensenyar ha obtingut una personalitat i un prestigi suficients per aplicar-hi les categories de la llengua llatina. Com no podia ser altrament, només una llengua literària consolidada i reconeguda podia ser objecte de descripció gramatical. Vidal no dedica ni una línia ni tan sols a puntualitzar alguna diferència entre la seva llengua quotidiana i la dels trobadors, i enlloc es pot dir que faci esment a un mínim sentiment d’estrangeria, sens dubte perquè “la frontera de les Corberes es feia sentir poc” (Rafanell 2006, 32). En qualsevol cas, en assegurar que els cants dels trobadors gaudeixen de major prestigi que els fets en altres parles veïnes, sembla clar que també vol dir que als cants autòctons que devia sentir a la plaça de Besalú no els reconeixia prou elevació literària. O, per dir-ho amb Nadal i Prats, “això implicava la inexistència d’una llengua literària

catalana oposable al *proensales*" (1982, 202).

Des d'un de vista teòric, és interessant la distinció, produïda en el si del passatge més cèlebre de les *Razos* (Marshall 197XX, 72-76), entre *parladura*, *lenga* i *lengage*. Segons Swiggers (2006, 863), *parladura* designaria el conjunt d'usos, o sia "la suma de varietats intercomprensibles que constitueixen una zona lingüística i cultural"; *lenga* fóra utilitzada com una "etiqueta identificadora que confereix un status lingüístic per diferenciació, pel qual, per exemple, el llemosí s'oposa al francès". *Lengage* s'empraria com a "terme autoidentificador, fent parella amb *parladura*. *Lengage* funciona així com un quasi-sinònim de *parladura*, però insisteix sobre l'aspecte estatutari, mentre *parladura* insisteix sobre els aspectes d'ús".

Vidal creia, com tothom al seu temps, que el llatí, la *grammatica*, era una i universal, creació humana que davant les llengües naturals havia aconseguit, com dirà Dante al *Convivio*, una major noblesa perquè el llatí és "perpetuo e non corruttibile", mentre que "lo volgare è non stabile e corruttibile" (I, v), cosa que implica haver superat les diferències de lloc que poden enfonsar les llengües en l'esfilagarsament dialectal, i haver vençut també la inexorable degradació causada pel pas del temps. L'equiparació tàcita de la llengua dels trobadors al llatí - la superioritat del qual tanmateix era indiscutible -, abans que Dante ho teoritzés a fons al *De vulgari eloquentia*, significa que l'occità havia atès aquell grau d'estabilitat, garantit per gairebé un segle de pràctica de la poesia en un territori dilatat, i que, gràcies justament a aquesta estabilitat, podia anar més enllà de l'Occitània estricta. Fins al punt que la poesia que feien escriptors nascuts fora de les fronteres lingüístiques no era sentida com un producte malgirbat i contrari als usos escriturals dels millors trobadors. Es desprèn clarament del que diu un trobador que Ramon Vidal deuria conèixer, i que pertanyia a la generació immediatament anterior, Ponç de la Guàrdia (...1154-1188...), un cavaller del Ripollès (*De cantar dei aver talan* Frank 1949, I, 3-5):

c'ades dei voler de mon chan
sia volgut et auzitz en Proensa,
que ben conosc c'a las donas agensa.

Si el pensament era aquest, és lògic que Ramon Vidal insisteixi en el predomini de la norma, i només de manera molt restrictiva accepti les solucions emparades per *us de parladura*. Aquesta és una idea en la qual insistirà Dante, que amb gran probabilitat havia llegit les *Razos* en el manuscrit B (provençal P) -que també és editat per Marshall-, com suggerí Asperti (1995, 204-205; igualment Lee 2005, 594), car hi veia un dels punts de feblesa de les llengües naturals, i l'eix fort de confrontació amb la solidesa de la llengua llatina, com sigui que "lo volgare seguita uso, e lo latino arte" (*Convivio* I, v), val a dir les regles de la gramàtica. Quan Jofre de Foixà, a finals del XIII, compongui les *Regles*, manifestarà en aquest aspecte el motiu de discrepància més gran amb les *Razos*: "Eu altrely li [a Vidal, a propòsit d'alguns exemples del present d'indicatiu] que segons art el dix ver e que ls deu hom axi pausar; mas no li altrely que li trobador errason, per ço car us venç art, e longa costuma per dret es haüda tant que venç per us" (Marshall 1972, 84/85 rr. 540-43/429-31). En aquest determini Jofre de Foixà no estava sol. Les *Flors del gay saber* reporten la sentència del trobador At de Mons: "quar us acostumat, escuza fals parlar" (Gatien-Arnoult, 1841-43, 2, 236). Tanmateix, això no vol dir de cap manera que Jofre de Foixà fos partidari d'una despreocupada màniga ampla. Vol dir només que l'ús majoritari i no ocasional de solucions dobles, comprovable en un gran nombre de trobadors, legitima el valor d'ús, i és aleshores que "dic eu que cascus pot dir quals que mes li plasia", mentre que si solament "us o dos ho haguessen ditz, assatz progra dir que fos enrada" (Marshall 1972, 84, rr. 549-50). Tot i la moderació de Jofre de Foixà, cal reconèixer que és una manera indirecta de donar la raó a Ramon Vidal: amb la difusió de la pràctica de la poesia

fora dels cercles aristocràtics, entre notaris i altres professionals, pren carta de naturalesa la laxitud normativa que Vidal volia combatre.

Però l'equiparació, per força desequilibrada, amb el llatí, com va veure Dante a la *Vita nuova* (xxv), no es trobava tant en la llengua com en l'obtenció de resultats d'alt nivell des del punt de vista expressiu, o sia en el terreny de la retòrica. És més, alguns “dicatori per rima” amb bona formació escolar, com Arnaut Daniel, havien competit ardidament amb els únics que per a Dante i per a tothom a la nostra àrea, mereixien el nom de poetes, és a dir els clàssics grecollatins. No s'obliden fàcilment els tres versos finals (37-39) d’“Ab gai so cundet e leri”:

Ieu sui Arnautz qu'amas l'aura
e cas la lebre ab lo bueu
e nadi contra siberna.

Els jocs amb l'aura que inspiraran Petrarca, els havia fet Ovidi, per exemple a *Les metamorfosis* (VII, 822), i sembla que Arnaut vulgui seguir explotant la veta. Però els dos altres versos fan la impressió de ser una resposta desafiant a l'Ovidi de l'*Ars amatoria* (II, 181-184):

Obsequio tranantur aquae: nec uincere possis
flumina si contra quam rapit unda nates.
[...]
Rustica paulatim taurus aratra subit.

Arnaut supera amb escriu allò que Ovidi considera impossible –nedar contra un fort corrent, i més en mar–, i, davant les fatigues dels qui areguen els bous per a l'arada, empra amb ufana el rude animal com un àgil i dòcil llebrer, derrotant eufòricament l'amant ovidià. I aplicant coneguts *adynata* (veg. Spaggiari 1982), renovant-los en projectar-los sobre un jo triomfal, crea agosarades imatges que no tenen res a envejar a les del gran mestre. No hi ha dubte que és amb casos així que la distància que hom sent pel que fa a la noblesa i qualitat de la llengua llatina s'escurça, i creix la convicció que entre “li poete” i “li rimatori” es pot compartir un espai amb força elements comuns.

Els primers gramàtics van haver d'ajustar el model del llatí a les llengües respectives, tot i ser conscients que no sempre la correspondència era senzilla ni mecànica, i que en ocasions, calia arriscar-se donant carta de naturalesa a allò que ja no coincidia, i aleshores, com deia Uc Faïdit, “coven a laissar la gramatica e donar outra regla novella” (Marshall 1969, 238-239). Ramon Vidal, que també té ocasió de referir-se a les variacions que presenta la llengua romànica respecte a la llengua mare (140-149) i ho resol amb naturalitat, és una mica més conservador, la qual cosa no significa que les seves idees sobre la gramàtica fossin simples. Swiggers considera que el seu treball presenta una notable originalitat, per exemple, quan agrupa les paraules en tres classes –adjectives, substantives i la resta–, “ne fût-ce que par le fait que Raimon Vidal a fusionné ici, à sa manière, une classification d'ordre grammatical avec une classification d'ordre logique”, detall en el qual veu l'aplicació d'idees que provenen principalment del *Sofista* de Plató i de la *Retòrica* d'Aristòtil, filtrades probablement a través de l'ensenyament de Priscia (Swiggers 2006, 866).

Laugesen es mostrà convençut que la formació de Ramon Vidal no anava gaire més enllà de posseir un llatí elemental, i dubtava que s'hagués exercitat amb els autors clàssics, cosa en part comprensible si es pensa que durant l'edat mitjana “on assiste à une christianisation de la grammaire, au sens où la matière servant d'exemplification est de plus en plus tirée des textes chrétiens” (Swiggers 1997, 92), i que la cultura gramatical catalana es difon des dels monestirs, en primer lloc el de Ripoll (Casas-Homs 1971, 17), el famós cançonier llatí del qual, que tant hauria agradat a un trobador, és bo de recordar que fou copiat clandestinament (Quetglas 2010, 13); cosa

gens excepcional si tenim en compte el que explica Guibert de Nogent a la *Vita sua* sobre els seus versos de joventut, ovidians, i en llatí (Fougères-Guizot 2002, 2, 17). El pes dels hàbits escolars, d'altra banda, és visible en la forma d'iniciar l'obra –on respondria a les qüestions de qui la fa (*quis*), per què l'escriu (*cur*), què conté (*quid*), per a qui (*cui*) i de quina manera (*quomodo*)–, que sol ser freqüent en els escriptors medievals (Laugesen 1963, 86).

Ramon Vidal escriu una gramàtica per ensenyar una llengua, tot aprenent dels errors dels trobadors contemporanis i dels seus predecessors més lloats, sabent que la correcció lingüística no és un bé en ell mateix, sinó que es troba al servei de l'equilibri i la bellesa en la poesia (Martos 2007, 137). El problema de la correcció, com ja va fer observar Elisabeth W. Poe (1984, 68), no és privatiu del seu temps, sinó que de fet s'arrossega des dels inicis; sense que d'això es desprengui que allò que fa urgent la redacció d'unes regles és la decadència causada per una pràctica laxa i sense escrúpols, que es reflectiria en la tradició literària que li és adjunta, abocada llavors a la degradació. Al contrari, els trobadors que corregeix i alhora admira no es caracteritzen pas per donar l'esquena a una concepció de la llengua forjada al llarg d'una continuïtat aleshores secular. En aquest sentit, no deixa de tenir algun relleu que a *Abrils issia*, on aborda allò que veu en crisi en la cultura trobadoresca, la qüestió de la qualitat de la llengua no apareix mai, per la qual cosa és millor de creure just el contrari, o sia que la necessitat de resoldre la ignorància del correcte coneixement de la gramàtica es deu a l'exitosa difusió del treball dels lírics. La necessitat d'aprendre la llengua de la poesia, i de fer-ho al millor possible per valorar-la més bé, no hi ha dubte, és prova de la seva acceptació, cosa lògica i del tot esperable en temps de Pere el Catòlic.

La llengua que Vidal descriu seguint les vuit parts de la gramàtica apreses en Donat i en Priscia, rep el nom de llemosina, que tanta fortuna tindrà a Catalunya, sense que, en principi, calgui veure-hi la voluntat d'indicar el nucli vertebrador de la *koinè* trobadoresca, l'existència de la qual hi ha qui darrerament posa en dubte i la redueix a ser "a sung performance dialect" (Field 2006, 47). Resulta convincent, en canvi, després sobretot d'Orr (1957) i Bec (1977, 11-33) l'opinió que situa en els usos escripturals de l'antiga capital que és Tolosa la vertadera fixació de la llengua literària. El llemosí de Ramon Vidal designa una àmplia zona geogràfica que comprèn a més del llemosí, l'Alvèrnia, el Carcí, la Provença i les terres dels seus respectius voltants, amb la qual cosa aquesta denominació "non va intesa in senso ristretto, bensì riferita ad una lingua interregionale" (Roncaglia 1965, 42). Guilhem Molinier a *Las flors del gay saber* ho excusa per dos motius: perquè "en lemozi parlo leumen bon cas e drechurier" i perquè "pronuncio las personas del verb leumen e las formo segon dever" (Gatien-Arnoult 1841-43, 3, 402). Com sigui, si el nom s'imposa és no solament perquè la majoria dels trobadors citats són d'aquesta zona, i perquè, com pensa Orr, era un "terme commode" (1957, 507), a falta d'un nom per al conjunt (Meyer 1889, 10), sinó també perquè eren llemosins escriptors de tant de prestigi com Bernart de Ventadorn i Giraut de Bornelh, cosa que en conjunt podia fer sentir a Ramon Vidal que l'aportació llemosina era tan important perquè la llengua dels trobadors mereixés, *pars pro toto*, ser batejada amb el seu nom.

Ramon Vidal comença constatant la universalitat del cant, que travessa l'entera organització social i no fa diferència entre religions. Tant els cristians, com els jueus, que eren una part substancial de la població de Besalú (veg. Alanyà 1996), com els musulmans, amb qui constantment combatien, canten. En aquest marc general es destaca de seguida una civilització que ha fet del cant el seu tret més definitori i més compartit: de l'emperador als solitaris i rústics pastors de la muntanya, que havia menyspreat a fons Peire d'Alvernha a *Cantarai d'aquests trobadors* com a mostra acabada de tot allò que és salvatge i bestial (Zink 2013, 185). I aquest cant ha produït un art valuós, que interessa particularment al grup social que el protagonitza, i que és el que de forma majoritària considera Vidal: el grup dels cavallers. Aquest art és l'art de trobar, l'art de fixar, fonent paraules i música, el testimoni del pas de l'home damunt la terra, missió fonamental que converteix

els trobadors en els dipositaris de la memòria, i els confereix un paper noble i rellevant en el si de la civilització bastida pel feudalisme. L'accés a l'art de trobar no és solament una qüestió de distinció més o menys lúdica, és un afer civilitzatòriament prioritari. Cantar és font de plaer, no hi ha dubte, però sobretot preserva el passat, educa i transmet valors. És més, el cantar i el trobar són la font mateixa de “totas las gallardias” (30-31). És sobrer de remarcar l'abast exclusivament i fonament laic d'aquest principi.

Una de les característiques fonamentals de la tradició lírica en llengua vulgar sorgida a Occitània, com explicarà Dante al *De vulgari eloquentia* (II, iv, 3), és que va aconseguir de consolidar-se sense que ningú dictés cap mena de norma ni imposés cap model. La tradició, quan escriu Vidal, continua oberta, fins al punt que no es pot dir que algú hagi reeixit a compondre una obra perfecta. Tan oberta, que amb el seu tractat el lector diligent pot convertir-se en trobador, i inscriure's així, com una baula més, en una llarga cadena, afortunada i satisfeta, que l'únic núvol negre que albira a l'horitzó és el de la descurança gramatical.

Per tal de clarificar millor l'especificitat del propi sistema literari, Vidal contraposa allò que més distingeix la tradició literària francesa a allò que, al seu parer, defineix més bé la pràctica literària més prestigiosa en les terres “del nostre lengage”. Sense que es pugui afirmar amb total contundència que en l'àmbit del públic cortès més preparat el francès era una llengua majoritàriament coneguda, el fet que Guerau de Cabrera elabori una relació tan extensa d'obres en francès fa creure que hom en tenia un coneixement força alt. Entwistle, contraposant-ho al que s'esdevé a Portugal i Castella, arriba a afirmar que “the Breton romances would early enter Catalonia through the linguistic affinity, and for the same reason be translated late” (1925, 79). Rita Lejeune fa extensiva una sospita semblant a tota l'àrea occitana (1959, 399), opinió refrendada per Charmaine Lee (2002, 210). Això no exclou, és clar, que els joglars haguessin d'ajustar la pronúncia i el vocabulari, tot i que em pareix lícita la sospita que en un grau menor que a la mateixa França amb l'occità, on n'hi havia prou de mantenir, com ho qualificà Fabienne Cégou “un parfum du midi”, i que Paden anomenà, considerant les cites trobadoresques del *Guillaume de Dole*, “a lyric language” (1993, 40). En qualsevol cas, dels mots de Ramon Vidal se n'ha de deduir que hom tenia una percepció nítida del fet que els escriptors francesos, a diferència dels occitans, excel·lien com a narradors. Tal vegada aquest predomini del narratiu pugui justificar l'afirmació que la pastorel·la – un gènere líric marcat per una notable empremta narrativa – sigui un gènere els contorns del qual es dibuixin millor en la tradició francesa. La realitat, però, és que la pastorel·la fou conreada ben d'hora a Occitània, com ensenya el cas de Marcabré, que ens duu al 1135, i a qui més d'un estudiós atribueix la creació del gènere. El més probable és que allò que fa decidir Ramon Vidal sigui una qüestió purament numèrica – se'n conserven 130 en francès per una trentena en occità (Franchi 2006, 57) –, i també el fet que ja a l'època de Ramon Vidal la pastorel·la occitana experimenta una transformació per influència de la francesa (Köhler 1973, 291). Guilhem Molinier, en recollir, i criticar – des del seu moment, però (*huc*) – l'opinió de Ramon Vidal, la justifica “per lo so, quar li francès han so may prest et aparelhat a retronchas et a redondels et a pastorel·les que nos no havem” (Gatien-Arnoult 1841-43, 3, 392).

Sembla, en canvi, fora de dubte la idea que els *romans* constituïen una particularitat on el francès gaudia d'indiscutible preeminència. El terme no designa en àrea occitana de manera incontrovertible una sola modalitat literària, i potser per això Laugesen pensava que Vidal en parlar de *romans* es referia a l'èpica (1963, 93). Si hom té en compte les preferències de Guerau de Cabrera o fins i tot les d'un Guillem de Berguedà, que s'hi decanten sense embuts, i el coneixement més aviat imprecís o fragmentari que els trobadors d'aquells anys tenien dels *romans* francesos, pot ser perfectament factible d'incloure els textos èpics al costat de les novel·les pròpiament dites. Quan Dante al *De vulgari eloquentia* repren la qüestió i valora la llengua d'oïl enfront de la vocació lírica

de la llengua d'oc, afirma l'excel·lència aconseguida en francès en prosa, i recorda els escrits que contenen les gestes dels troians o "els bellíssims episodis del rei Artús" (I, x, 2). Dante escrivia tenint davant l'èxit de la *Vulgata*, però sembla donar entenent que el prestigi de la prosa del seu temps es produeix com la continuació d'una pràctica del romanç entès com "un particular gènere literari: narració d'una història d'amor i d'aventures versificada en vulgar", com va sintetitzar Roncaglia (1988, 102). El fet, d'altra banda, que Vidal compari l'estat de coses en una i altra llengua pot fer pensar, en aquest concret aspecte, que "some texts were available for comparison before the date of composition of *Jaufre* and *Flamenca*, and that therefore more romances than have come down to us may have existed" (Jewers 1997, 195). Com sigui, Ramon Vidal, com és d'allò més lògic en un narrador, afirma, cosa que ha passat per alt de forma sistemàtica, que la llengua que ensenya serveix també per a fer "un romans" (451).

De la lírica en la llengua que convé que un cortès aprengui en destaca tres aspectes que acabaran configurant a finals del XIII els tres gèneres principals: la *canso*, el *vers* i el *sirventès*, o sia la composició consagrada a l'amor, la dedicada a qüestions morals i la que serveix per emetre crítiques i opinions sobre esdeveniments, idees i persones, gairebé sempre relacionades amb l'actualitat més immediata. Dante confirmà al *De vulgari eloquentia* (II, ii, 7) el punt de vista de Ramon Vidal, en veure-hi els tres portadors de les tres temàtiques majors –*tria magnalia*– de la tradició occitana, i que glossà com el tractament de l'amor, de la virtut i de la salut, amb tres autors que en representaven respectivament el cim: Arnaut Daniel, Giraut de Bornelh i Bertran de Born. Pel que coneixem de la seva obra lírica, tot indica que Ramon Vidal, partidari nogensmenys, com el mateix Dante del *De vulgari eloquentia*, d'una lírica fabril, estaria plenament d'acord amb els dos darrers.

Obres citades

- Alanyà, Josep, 1996, *Besalú, vida i organització d'una juderia*, Besalú, Ajuntament de Besalú.
- Asperti, Stefano, 1995, *Carlo I d'Angiò e i trovatori*, Ravenna, Longo.
- Bec, Pierre, 1977, *La llengua occitana*, Barcelona, Edicions 62.
- Casas-Homs, Josep M., 1971, *Ambient gramatical a Barcelona durant el segle XV: discurs de recepció a la RABLB*, Barcelona, RABLB.
- Entwistle, William J., 1925, *The Arthurian legend in the literatures of the Spanish Peninsula*, London-New York, J.M. Dent-Dutton.
- Field, Thomas T., 2006, “Troubadour performance and the origins of the Occitan *koine*”, *Tenso* 21 (1-2), 36-54.
- Franchi, Claudio, 2006, *Trobei pastora: studio sulle pastorelle occitane*, Alessandria, Edizioni dell'Orso.
- Frank, Istvan, 1949, “Pons de la Guardia, troubadour catalan du XIIe siècle”, *BRABLB* 22, 229-327.
- Gatien-Arnoult, Adolphe-Félix, ed., 1841-43, *Las flors del gay saber; estier dichas Leys d'amors*, Paris-Toulouse, 3 vols.
- Fougères, Romain; Guizot, François, ed., 2002, *Guibert de Nogent: autobiographie d'un moine du XIIe siècle [Pro vita sua]*, Clermont-Ferrand, Paleo.
- Jewers, Caroline, 1997, “The name of the ruse and the round table: Occitan romance and the case for cultural resistance”, *Neophilologus*, 81, 187-200.
- Köhler, Erich, 1973, “La pastourelle dans la poésie des troubadours”, dins *Études de langue et de littérature du Moyen Âge offertes à Félix Lecoy*, Paris, Champion, 279-292.
- Laugesen, Anker Teilgard, 1963, “Las razos de trobar”, dins *Études romanes dédiées à Andreas Blinkenberg à l'occasion de son soixante-dixième anniversaire*, Copenhagen, Munksgaard (Orbis Litterarum Supplementum 3), 84-96.
- Lee, Charmaine, 2005, La riflessione teorica sulla poesia nel medioevo: il *De vulgari eloquentia* e il *Prohemio e carta*, dins *Actas del IX Congreso Internacional de la AHLM*, Mercedes Pampín, Carmen Parrilla ed., A Coruña, Universidade da Coruña-Toxosoutos, vol. 2, 591-605.
- Lejeune, Rita, 1959, “The troubadours”, dins *Arthurian literature in the Middle Ages: a collaborative history*, R.S. Loomis ed., Oxford, Clarendon Press, 393-399.
- Limentani, Alberto, 1977, *L'eccezione narrativa: la Provenza medievale e l'arte del racconto*, Torino, Einaudi.
- Marshall, John H., ed., 1969, *The “Donatz proensals” of Uc Faidit*, London, Oxford University Press.
- Marshall, John H., ed., 1972, *The “Razos de trobar” of Raimon Vidal and associated Texts*, Oxford, Oxford University Press.
- Martos, Josep Lluís, 2007, “La gramaticalización de la poética en la Edad Media: crisis y prescripción”, *Romance Philology* 61, 125-146.

- Meyer, Paul, 1873, "Corrections sur quelques passages des Grammaires provençales", *Romania* 2, 347-350.
- Meyer, Paul, 1889, "La langue romane du Midi de la France et ses différents noms", *Annales du Midi* 1 (1), 1-15.
- Milà i Fontanals, Manuel, 1966, *De los trovadores en España*, C. Martínez, F.R. Manrique ed., Barcelona, CSIC (Obras de Manuel Milà y Fontanals, 2).
- Nadal, Josep M.; Prats, Modest, 1982, *Història de la llengua catalana*, vol. 1, Barcelona, Edicions 62.
- Orr, John, 1957, "Le problème de l'origine du provençal littéraire", dans *Mélanges de linguistique et de littérature romanes à la mémoire d'Istvan Frank*, Saarbrücken, Universität des Saarlandes (Annales Universitatis Saraviensis, 6), 505-511.
- Paden, William, 1993, "Old Occitan as a lyric language: The insertions from Occitan in three Thirteenth-century French romances", *Speculum* 68, 36-53.
- Poe, Elisabeth, 1984, *From poetry to prose in old Provençal*, Birmingham (Ala), Summa Publications.
- Quetglas, Pere J., ed., 2010, *Cançoners de Ripoll*, Jordi Raventós trad., Martorell, Adesiara.
- Rafanell, August, 2006, *La il·lusió occitana*, Barcelona, Quaderns Crema, 2 vol.
- Roncaglia, Aurelio, 1965, *La lingua dei trovatori: profilo di grammatica storica del provenzale antico*, Roma, Edizioni dell'Ateneo.
- Spaggiari, Barbara, 1982, "Cacciare la lepre col bue", *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa*, serie III, 12 (4), 1333-1409.
- Swiggers, Pierre, 1988, "Les premières grammaires des vernaculaires gallo-romans face à la tradition latine: stratégies d'adaptation et de transformation", dans *L'héritage des grammairiens latins de l'antiquité aux lumières*, Irène Rosier ed., Paris, Société pour l'Information Grammaticale, 259-269.
- Swiggers, Pierre, 1992, "Les plus anciennes grammaires occitanes: tradition, variation et insertion culturelle", in *Contacts de langues, de civilisations et intertextualité*, vol. 1, Gérard Gouran ed., Montpellier, Centre d'Études Occitanes, 131-148.
- Swiggers, Pierre, 1997, *Histoire de la pensée linguistique: analyse du langage et réflexion linguistique dans la culture occidentale, de l'Antiquité au XIXe siècle*, Paris, PUF.
- Swiggers, Pierre, 2006, "Norme et usage dans les Razos de trobar de Raimon Vidal", dans *Contez me tout*: mélanges de langue et de littérature offerts à Herman Braet, Catherine Bel, Pascale Dumont, Frank Willaert ed., Louvain, Peeters, 859-873.
- Tavani, Giuseppe, 1995, "Dalle Razos di Raimon Vidal alle Regles di Jofre de Foixà: a proposito delle 'grammatiche' provenzali del Duecento", dans *Medioevo y Literatura: actas del V Congreso de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval, Granada 1993*, vol. 4, Juan Paredes Núñez ed., Granada, Universidad de Granada, 363-371.
- Zink, Michel, 2013, *Les troubadours: une histoire poétique*, Paris, Perrin.